

IPsyNet

International Psychology Network for Lesbian,
Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Issues

Oświadczenie IPsyNet w kwestii praw osób LGBTIQ+

Wstęp

Misją International Psychology Network for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Issues (IPsyNet) jest rozwój i promocja udziału psychologii w całościowym rozumieniu ludzkiej seksualności i różnorodności płciowej (gender diversity) tak, aby na całym świecie zapewnić bezpieczeństwo i dobrobyt osobom, które identyfikują się lub są postrzegane jako lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe, interpłciowe, queer, czy zróżnicowane pod względem seksualności i płci (LGBTIQ+).

Sieć IPsyNet zrzesza psychologiczne organizacje na całym świecie, dążące do:

- » Promowania wiedzy psychologicznej na temat zróżnicowania orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płci i cech płciowych.
- » Stosowania w praktyce wiedzy psychologicznej, aby wspierać dobrostan i pełne poszanowanie praw człowieka osób o wszelkich orientacjach seksualnych, tożsamości płciowej, ekspresjach płci i cechach płciowych.
- » Zwiększenia ilości organizacji psychologicznych tworzących, promujących i wdrażających standardy pomocy psychologicznej dla osób LGBTIQ+.
- » Zwiększania skuteczności organizacyjnej sieci i potencjału jej członków do pracy na rzecz kwestii związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płci i cechami płciowymi.

CEL OŚWIADCZENIA IPSYNET

Niniejsze oświadczenie prezentuje stanowisko członków sieci IPsyNet, bazujące na obecnym stanie wiedzy naukowej i profesjonalnej w zakresie orientacji seksualnej, ekspresji płci, tożsamości płciowej i biologicznych cech płciowych. Celem tego oświadczenia jest wsparcie w kwestiach związanych z dziedziną psychologii naukowej i stosowanej. W oświadczeniu tym nie dążymy do wyczerpującej prezentacji wszystkich zagadnień indywidualnych i społecznych związanych z poprawą jakości życia osób LGBTQI+. Zainteresowani czytelnicy znajdą pełniejsze zbiory rekomendacji w zakresie praw człowieka i polityki dotyczących osób LGBTQI+ w oświadczeniach i wytycznych międzynarodowych organizacji i sympozjów zawartych w bibliografii niniejszego oświadczenia.

DEFINICJE POJĘĆ

Skrót LGBTQI+ odnosi się, lecz nie jest wyłącznie ograniczony, do lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych, interpłciowych, queer, lub zróżnicowanych pod względem seksualności i płci. Orientacja seksualna i tożsamość płciowa są rozumiane w niniejszym oświadczeniu zgodnie z definicjami ustanowionymi przez Zasady Yogyakarty (2007, 2017):

Orientacja seksualna jest rozumiana jako zdolność każdej osoby do odczuwania istotnego (*profound*) pociągu emocjonalnego, afektywnego i seksualnego oraz do nawiązywania emocjonalnie i seksualnie intymnych relacji z osobami o tej samej płci, innej płci lub więcej, niż jednej płci. Tożsamość płciowa jest rozumiana jako głęboko odczuwane (*deeply felt*), wewnętrzne i indywidualne doświadczenie płci, które może, lecz nie musi, odpowiadać płci biologicznej (*sex*) przypisanej osobie przy urodzeniu. Na tożsamość płciową składa się osobiste doświadczenie ciała (które może obejmować dobrowolne modyfikacje i zmiany jego wyglądu i funkcjonowania poprzez zabiegi chirurgiczne, medyczne lub innego rodzaju) oraz inne ekspresje płci, w tym ubiór, mowa i zachowanie (Zasady Yogyakarty, 2007, s. 6, tłumaczenie własne).

Przez termin lesbijka rozumiemy kobietę, która odczuwa romantyczny lub seksualny pociąg głównie wobec kobiet. Gej oznacza mężczyznę, który odczuwa romantyczny lub seksualny pociąg głównie wobec mężczyzn. Osoba biseksualna to osoba, która odczuwa romantyczny lub seksualny pociąg wobec osób o tej samej oraz innej płci. Queer to wielowymiarowe pojęcie różniące się w znaczeniu w zależności od osoby oraz kontekstu; stosujemy je, aby określić osobę, która odczuwa romantyczny lub seksualny pociąg wobec osób o tej samej płci biologicznej lub psychologicznej, osób o więcej, niż jednej płci, oraz osób, które nie identyfikują się z tożsamością heteroseksualną lub tożsamością LGB.

Osoba transpłciowa to osoba, której tożsamość płciowa jest inna niż płeć biologiczna przypisana im przy urodzeniu. Termin ten obejmuje m. in. tożsamość transpłciową, transseksualną, niebinarną i genderqueer.

Termin osoba interpłciowa rozumiemy jako "szeroki termin oznaczający szereg zróżnicowań w cielesnych charakterystykach danej osoby, które nie odpowiadają ścisłym medycznym definicjom męskości i kobiecości. Mogą to być zróżnicowania na poziomie chromosomalnym, hormonalnym i/lub anatomicznym i mogą występować w różnym stopniu (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2015, s. 2, tłumaczenie własne; Ghattas, 2013). Symbol + oznacza inkluzywność wobec tożsamości i orientacji, które mogą znajdować się poza zakresem objętym pojęciem LGBTQI

DLACZEGO OŚWIADCZENIE IPSYNET JEST POTRZEBNE?

Rozpoznane problemy w nauce i praktyce psychologicznej/psychoterapeutycznej

- » Patologizacja osób i tożsamości LGBTQI+ wciąż postępuje poprzez systematyczne dążenia do skojarzenia ich z zaburzeniami psychicznymi (Zasady Yogyakarty, 2017).
- » Wciąż postępują próby zmiany orientacji seksualnej i tożsamości płciowej poprzez terapie konwersyjne, rozumiane jako "interwencje nakierowane na określony rezultat, taki jak zgodność z normami płciowymi czy orientacja heteroseksualna, obejmujące zmianę tożsamości płciowej, ekspresji płci i orientacji seksualnej" (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2015, s. 1., tłumaczenie własne).
- » Wiele osób transpłciowych nie ma dostępu do afirmującego ich tożsamość wsparcia psychologicznego oraz nieobowiązkowego wsparcia psychoterapeutycznego podczas rozpoczynania procesu społecznej lub medycznej tranzycji (Guidelines for Psychological Practice with Transgender and Gender Nonconforming People, APA, 2015)
- » Na osobach interpłciowych wciąż wykonywane są zabiegi przymusowej sterylizacji i inne zabiegi chirurgiczne, pomijając ich psychologiczne konsekwencje oraz bez zapewnienia adekwatnego wsparcia i zasobów psychoterapeutycznych dla osób interpłciowych i ich rodzin (Involuntary or Coerced Sterilisation of Intersex People in Australia, Commonwealth of Australia, 2013)

- » Znaczna część badań psychologicznych wzmacnia stereotypy na temat osób LGBTIQ+ oraz patologizację tych osób, m. in. poprzez prezentowanie płci jako binarnej kategorii lub niedostatecznie różnicując orientację seksualną i tożsamość płciową (Moradi, Mohr, Worthington, Fassinger, 2009; Parent, DeBlaere, Moradi, 2013).
- » Uprzedzenia wobec i dyskryminacja osób LGBTIQ+, ich rodzin i środowisk, jak również nierówności społeczne między grupami osób LGBTIQ+ są oparte na czynnikach poznawczych (np. stronne przekonania), behawioralnych (np. dyskryminujące zachowania) i emocjonalnych (np. negatywne emocje, takie jak złość czy odraza, związane z poszczególnymi grupami) oraz na procesach kulturowych i międzygrupowych. Dyskryminacja, stereotypizacja i/lub przemoc psychiczna lub fizyczna wobec osób LGBTIQ+ (np. w sektorach służby zdrowia, psychoterapii, prawa i sądownictwa, edukacji i relacji społecznych) może prowadzić do uszczerbku na zdrowiu psychicznym i stresu mniejszościowego (minority stress). Prowadzi to z kolei do obniżenia jakości życia oraz tworzy potrzebę psychoterapii i opieki medycznej afirmującej tożsamości LGBTIQ+ (np. Hendricks, Testa, 2012; Manalastas, Torre, 2016; Meyer, 2003; Victor, Nel, 2016). Badania udowodniły, że polityka i akty prawne które ograniczają prawa osób LGBTIQ+ lub które są wymierzone bezpośrednio w nie zwiększają poczucie psychologicznego dystresu wśród osób LGBT i ich rodzin (np., Hatzenbuehler, Flores, Gates, 2017; Horne, Rostosky, Riggle, 2011; Rostosky, Riggle, Horne, Miller, 2009).
- » W wielu krajach na świecie osoby LGBTIQ+ wciąż doświadczają dyskryminacji, niesłuszných kar pozbawienia wolności, kryminalizacji, kary śmierci, przymusowej hospitalizacji, przymusowych terapii konwersyjnych, obowiązkowej psychoterapii dla osób transpłciowych czy przymusowych, nieodwracalnych operacji lub sterylizacji w przypadku osób transpłciowych i interpłciowych. Kryminalizacja i patologizacja osób LGBTIQ+, ich rodzin oraz ich społeczności sprawia, że usługodawcy pomijają, ignorują lub nie doceniają potrzeb osób LGBTIQ+, dodatkowo potęgując ich wrażliwość psychologiczną. Kara śmierci, pozbawienie wolności, przymusowa hospitalizacja, przymusowe i nieodwracalne operacje, sterylizacja czy obowiązkowa psychoterapia stanowią także pogwałcenia praw człowieka (zob. Zasady Yogyakarta, 2007, 2017).

CO WIADOMO

- » Although Orientacja seksualna, tożsamość płciowa i cechy płciowe są do pewnego stopnia powiązane, jednak stanowią oddzielne aspekty osobowego doświadczenia, tożsamości, ekspresji i ucieleśnienia (embodiment). Orientacja seksualna, tożsamość płciowa i biologiczne cechy płciowe znajdują wyraz w szerokiej gamie ludzkiego doświadczenia. Na przykład, niemożliwe jest określenie czyjejś orientacji seksualnej na podstawie ich tożsamości płciowej i vice versa. Niemożliwe jest również określenie czyjejś orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej na podstawie cech płciowych.
- » Osoby LGBTIQ+ występują we wszystkich kulturach, krajach i regionach świata. Osoby te i ich rodziny są obecne w społecznościach różniących się między sobą pod względem języka, religii, pochodzenia etnicznego ludności, wielkości i położenia geograficznego.
- » Nie istnieje jedna teoria orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, która byłaby jednogłośnie uznana przez naukowców jako tłumacząca rozwój i różnorodność ekspresji płci, tożsamości i orientacji seksualnej, która występuje na świecie. Dla większości osób orientacja seksualna i tożsamość płciowa są stosunkowo stabilne, jednak zmiany w tych aspektach mogą występować na różnych etapach życia (de Vries, Steensma, Doreleijers, Cohen-Kettenis, 2011; Diamond, 2009).
- » Jak pokazują badania, ze względu na istotną rolę, jaką tożsamość seksualna i płciowa ogrywa w poczuciu siebie (self), psychologiczne podejścia do zmiany orientacji seksualnej, tożsamości płciowej i ekspresji płci na tę odpowiadającą płci przypisanej przy urodzeniu są szkodliwe; indywidualne, rodzinne i grupowe podejścia afirmujące orientację seksualną i tożsamość płciową oraz wspierające akceptację i wsparcie rodziny uznaje się za najlepsze praktyki s (np. APA, 2015; APA, Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation, 2009; Coleman i in., 2012; Psychological Society of South Africa, 2017; Shidlo, Schroeder, 2002; Spack i in., 2012).

Ze względu na te potrzeby i problemy, IPSyNet wydał Oświadczenie w Sprawie Kwestii Osób LGBTIQ+ które zostało poparte przez organizacje członkowskie.

Z poważaniem,

Sharon G. Horne (Przewodnicząca), Damien Riggs, Jana Eyssel

The Policy Committee of the International Psychological Network of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex Concerns

Oświadczenie i deklaracja IPsyNet

- » Uważamy, że prawa człowieka są uniwersalne. W związku z tym uznajemy, że wszystkie osoby zasługują na godność i szacunek, w tym na szacunek wobec ich różnorodności w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej i ekspresji płci oraz różnic w rozwoju seksualnym. Uważamy, że dyskryminacja i przemoc psychologiczna są niezgodne z aspiracjami wyrażanymi przez międzynarodowe prawa człowieka (Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists, 2008). Aktywnie wspieramy tworzenie i rozwój afirmujących i inkluzywnych programów terapeutycznych i usług dla osób LGBTIQ+.
- » Uznajemy, że jako nauka i profesja, psychologia posiada ekspertyzę opartą na dekadach badań ukazujących, że tożsamości i ekspresje LGBTIQ+ są normalnymi i zdrowymi wariantami ludzkiego funkcjonowania i nawiązywania relacji. Na przykład, według ICD-10 (Światowa Organizacja Zdrowia, 1990, s. 11), homoseksualizm nie jest zaburzeniem psychicznym. Aktywnie kontestujemy stwierdzenia grup politycznych, naukowych, religijnych i innych, jakoby tożsamości, ekspresje i cechy płciowe LGBTIQ+ były niezdrowe i nienormalne.
- » Ponieważ tożsamości i orientacje LGBTIQ+ są normatywnymi wariantami ludzkiego doświadczenia i nie stanowią podlegających diagnozie zaburzeń psychicznych, nie wymagają interwencji terapeutycznych nakierowanych na ich zmianę. Biorąc pod uwagę, że terapie konwersyjne stygmatyzują homoseksualne orientacje i transpłciowe tożsamości oraz mają potencjał krzywdzić podlegające im osoby, wspieramy afirmujące podejścia do psychoterapii osób LGBTIQ+ oraz sprzeciwiamy się terapiom dążącym do krzywdzenia tych osób.
- » Osoby transpłciowe i o tożsamościach niezgodnych z płcią mają prawo żyć zgodnie z własną tożsamością płciową i mieć dostęp do wsparcia medycznego, psychoterapeutycznego i społecznego zgodnie z własnymi potrzebami. Wsparcie to powinno być dla nich dostępne bez względu na to, czy identyfikują się z binarną czy niebinarną tożsamością płciową, na to, czy podejmują społeczną czy medyczną tranzycję, oraz na to, czy pragną skorzystać z jednego, kilku, lub wszystkich dostępnych rozwiązań. Wspieramy również pełną autonomię osób transpłciowych i niebinarnych w afirmowaniu swoich tożsamości płciowych. Afirmujące wsparcie psychologiczne może mieć pozytywny wpływ na rozwój tożsamości tych osób i na podejmowane przez nie decyzje dotyczące społecznej i medycznej tranzycji (Coleman i in., 2012). Zdecydowanie sprzeciwiamy się prawnym regulacjom wymuszającym na osobach transpłciowych i niebinarnych sterylizację, rozwój lub wszelkie inne procedury mogące mieć stygmatyzujący lub szkodliwy mentalnie, fizycznie lub społecznie charakter w celu uzyskania pożądanego wsparcia w procesie tranzycji. Podkreślamy, że osoby transpłciowe i niebinarne mają prawo do definiowania swoich tożsamości i podejmowaniu dobrowolnych decyzji o korzystaniu z afirmującej opieki zdrowotnej w zakresie tranzycji zgodnie ze swoimi potrzebami (Zasady Yogyakarty, 2007).

- » Niektóre osoby LGBTIQ+ mogą doświadczać psychologicznego dystresu ze względu na społeczną stygmatyzację i uprzedzenie wobec środowiska LGBTIQ+ ogólnie lub wobec ich konkretnej indywidualnej tożsamości w ramach spektrum LGBTIQ+. Osoby LGBTIQ+ o tożsamościach innych, niż monoseksualne (np. osoby biseksualne, panseksualne) oraz innych, niż cisplciowe (np. trans, niebinarne, apłciowe), jak również osoby LGBTIQ+ o intersekcyjnych tożsamościach mniejszościowych (np. opartych na rasie, grupie etnicznej, niepełnosprawności, religii, płci, klasie społecznej) mogą być szczególnie narażone na ryzyko doświadczenia stresu mniejszościowego, dyskryminacji i wynikających z nich psychologicznych trudności zarówno w obrębie populacji LGBTIQ+ jak i poza nią. Sprzeciwiamy się dyskryminacji na bazie intersekcyjnych tożsamości mniejszościowych wewnątrz i poza populacją LGBTIQ+. Aktywnie wspieramy także badania i praktykę psychologiczną w pełni uwzględniającą intersekcyjność tożsamości LGBTIQ+ oraz innych tożsamości, związanych m. in. z grupą etniczną, klasą społeczną czy religią.

ORGANIZACJE POPIERAJĄCE

MIĘDZYNARODOWY

Association for Contextual Behavioral Science

REGIONALNE

European Federation of Psychologists Associations

Interamerican Society of Psychology/
Sociedad Interamericana de Psicología

KRAJOWE

AFRYKA POŁUDNIOWA
Psychological Society of South Africa

ALBANIA
Order of Psychologists of Albania

AUSTRALIA
Australian Psychological Society

BANGLADESZ
Bangladesh Psychological Association

BRAZYLIA
Brazilian Association of Teaching of Psychology/Associação Brasileira de Ensino de Psicologia

Brazilian Association of Legal Psychology/
Associação Brasileira de Psicologia Jurídica

Brazilian Association of Psychotherapy/
Associação Brasileira de Psicoterapia

Brazilian Association of School and Educational Psychology/Associação Brasileira de Psicologia Escolar e Educacional

Brazilian Institute of Psychological Evaluation/
Instituto Brasileiro de Avaliação Psicológica

Federal Council of Psychology/Conselho Federal de Psicologia

National Association for Research and Graduate Studies in Psychology/Associação Nacional de Pesquisa e Pós-graduação em Psicologia

National Coordination of Psychology Students/Coordenação Nacional de Estudantes de Psicologia

CHILE
Psychologists Association of Chile/Colegio de Psicólogos de Chile

CZECHY
The Czech-Moravian Psychological Society/Českomoravská Psychologická Společnost

FILIPINY
National Association for Sikolohiyang Pilipino/
Pambansang Samahan sa Sikolohiyang Pilipino

Psychological Association of the Philippines

GWATEMALA
Guatemalan Psychological Association/
Asociación Guatemalteca de Psicología

HISZPANIA
Spanish Psychological Association/
Colegios Oficiales de Psicólogos

HOLANDIA
Dutch Association of Psychologists /
Nederlands Instituut van Psychologen

HONG KONG
Hong Kong Psychological Society

KAMERUN
Cameroon Chamber of Actors in Psychology/
Chambre Camerounaise des Acteurs en Psychologie

KANADA
Canadian Psychological Association/
Société Canadienne de Psychologie

KOLUMBIA
Colombian College of Psychologists/
Colegio Colombiano de Psicólogos

LIBAN
Lebanese Psychological Association

NIEMCY
Association for Lesbians, Gay, Bisexual, Trans*, Intersexual and Queer People in Psychology/
Verband für lesbische, schwule, bisexuelle, trans*, intersexuelle und queere Menschen in der Psychologie (VLSP*)

German Psychological Society/Deutsche Gesellschaft für Psychologie

NORWEGIA
Norwegian Psychological Association/
Norsk Psykeforbund

NOWA ZELANDIA
New Zealand Psychological Society

POLSKA
Association for Contextual Behavior Science Polska

Polish Psychologists' Association/
Stowarzyszenie Psychologów Polskich

Polish Dialectic Behavioral Therapy Association/
Polskie Towarzystwo Terapii Dialektyczno-Behawioralnej

Polish Association for Cognitive and Behavioral Therapy /
Polskie Towarzystwo Terapii Poznawczej i Behawioralnej

PORTORYKO
Puerto Rico Psychological Association/
Asociación de Psicología de Puerto Rico

PORTUGALIA
Order of Portuguese Psychologists/
Ordem dos Psicólogos Portugueses

ROSJA
Russian Psychological Society/
Российское психологическое общество

STANY ZJEDNOCZONE
Association for Behavioral and Cognitive Therapies

American Psychological Association
National Latinx Psychological Association

TAJWAN
Taiwan Counseling Psychology Association
Taiwan Counseling Psychologist Union
Taiwan Guidance and Counseling Association

URUGWAJ
Coordinator of Psychologists of Uruguay/
Coordinadora de Psicólogos del Uruguay

WĘGRY
Hungarian Psychological Association,
LMBTQ Section/Magyar Pszichológiai Társaság

ZJEDNOCZONE KRÓLESTWO
British Psychological Society

WIĘCEJ INFORMACJI

Informacje na temat organizacji członkowskich IPsyNet są dostępne pod tym adresem.

Informacje na temat zasad członkostwa w IPsyNet oraz wytycznych praktyki psychologicznej są dostępne pod tym adresem.

PODZIĘKOWANIA

Komitet polityki IPsyNet pragnie podziękować za wartościowe wsparcie w pracy nad Oświadczeniem następującym osobom: lore m. dickey, PhD, Anneliese A. Singh, PhD, Clinton Anderson, PhD, Merry Bullock, PhD, Ronald Schlittler, MIPP.

- American Psychological Association. (2015). Guidelines for psychological practice with transgender and gender nonconforming people. *American Psychologist*, 70, 832–864. doi:10.1037/a0039906
- American Psychological Association, APA Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation. (2009). *Report of the Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation*. Washington, DC: American Psychological Association. doi:10.1037/e598922007-001
- Clarke, V., Ellis, S. J., Peel, E., & Riggs, D. W. (2010). *Lesbian, gay, bisexual, trans and queer psychology: An introduction*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Coleman, E., Bockting, W., Botzer, M., Cohen-Kettenis, P., DeCuypere, G., Feldman, J., Zucker, K. (2012). Standards of care for the health of transsexual, transgender, and gender nonconforming people, Version 7. *International Journal of Transgenderism*, 13, 165–232. doi:10.1080/15532739.2011.700873
- Commonwealth of Australia (2013). *Involuntary or coerced sterilisation of intersex people in Australia* (Second Rep.). Retrieved from http://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Community_Affairs/Involuntary_Sterilisation/Sec_Report/index
- de Vries, A. L., Steensma, T. D., Doreleijers, T. A., & Cohen-Kettenis, P. T. (2011). Puberty suppression in adolescents with gender identity disorder: A prospective follow-up study. *Journal of Sexual Medicine*, 8, 2276–2283. doi:10.1111/j.17436109.2010.01943.x
- Diamond, L. M. (2008). *Sexual fluidity: Understanding women's love and desire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2015). *The fundamental rights situation of intersex people*. Retrieved from <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/fundamental-rights-situation-intersex-people>
- Ghattas, D. C. (2013). Human rights between the sexes: A preliminary study on the life situations of inter* individuals. *Heinrich Böll Stiftung Publication Series on Democracy*, 34. Retrieved from http://www.boell.de/sites/default/files/endf_human_rights_between_the_sexes.pdf
- Hatzenbuehler, M. L., Flores, A. R., & Gates, G. J. (2017). Social attitudes regarding same-sex marriage and LGBT health disparities: Results from a national probability sample. *Journal of Social Issues*, 73, 508–528. doi:10.1111/josi.12229
- Hendricks, M. L., & Testa, R. J. (2012). A conceptual framework for clinical work with transgender and gender nonconforming clients: An adaptation of the minority stress model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 43, 460–467. doi:10.1037/a0029597
- Horne, S. G., Rostosky, S. S., & Riggall, E. D. B. (2011). Impact of marriage restriction amendments on family members of lesbian, gay, and bisexual individuals: A mixed-method approach. *Journal of Social Issues*, 67, 358–375. doi:10.1111/j.15404560.2011.01702.x
- International Union of Psychological Science. (2008). *Universal declaration of ethical principles for psychologists*. Retrieved from <https://www.iupsys.net/about/archives-and-documents/policy/universal-declaration-of-ethical-principles-for-psychologists/>
- Manalastas, E. J., & Torre, B. A. (2016). LGBT psychology in the Philippines. *Psychology of Sexualities Review*, 7(1), 60–72.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129, 674–697. doi:10.1037/0033-2909.129.5.674
- Moradi, B., Mohr, J. J., Worthington, R. L., & Fassinger, R. E. (2009). Counseling psychology research on sexual (orientation) minority issues: Conceptual and methodological challenges and opportunities. *Journal of Counseling Psychology*, 56, 5–22. doi:10.1037/a0014572
- Parent, M., DeBlaere, C., & Moradi, B. (2013). Approaches to research on intersectionality: Perspectives on gender, LGBT, and racial/ethnic identities. *Sex Roles*, 68, 639–645. doi:10.1007/s11199-013-0283-2
- Psychological Society of South Africa. (2017). *Practice guidelines for psychology professionals working with sexually and gender-diverse people*. Retrieved from <http://www.psyssa.com/practice-guidelines-for-psychology-professionals-working-with-sexually-and-gender-diverse-people/>

- Rostosky, S. S., Riggie, D. B., Horne, S. G., & Miller, A. (2009). The 2006 Marriage Amendments and psychological distress in lesbian, gay and bisexual (LGB) adults. *Journal of Counseling Psychology*, 56, 56-66. doi:10.1037/a0013609
- Shidlo, A., & Schroeder, M. (2002). Changing sexual orientation: A consumers' report. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33, 249-259. doi:10.1037//0735-7028.33.3.249
- Spack, N. P., Edwards-Leeper, L., Feldman, H. A., Leibowitz, S., Mandel, F., Diamond, D. A. & Vance, S. R. (2012). Children and adolescents with gender identity disorder referred to a pediatric medical center. *Pediatrics*, 129(3), 418-423. doi:10.1542/peds.2011-0907d
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (2015). *Ending conversion therapy: Supporting and affirming LGBTQ youth*. Retrieved from <http://store.samhsa.gov/shin/content//SMA15-4928/SMA15-4928.pdf>
- Victor, C. J., & Nel, J. A. (2016). Lesbian, gay and bisexual clients' experience with counselling and psychotherapy in South Africa: Implications for affirmative practice. *South African Journal of Psychology*, 1-13. doi:10.1177/0081246315602774
- World Health Organization. (1990). *International statistical classification of diseases and related health problems* (11th ed.). Retrieved from <https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases>
- Yogyakarta principles: *The principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*. (2007). Retrieved from <http://yogyakartaprinciples.org/>
- Yogyakarta principles + 10: *Additional principles and state obligations on the application of international human rights law in relation to sexual orientation, gender identity, gender expression and sex characteristics to complement the Yogyakarta principles*. (2017). Retrieved from <http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/yp10/>

Bibliografia

- Academy of Science of South Africa. (2015). *Diversity in human sexuality: Implications for policy in Africa*. Retrieved from <https://www.assaf.org.za/files/8-June-Diversity-in-human-sexuality1.pdf>
- American Psychological Association, Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Concerns Office. (2011). APA policy statements on lesbian, gay, bisexual and transgender concerns. Retrieved from <http://www.apa.org/about/policy/booklet.pdf>
- Anton, Barry S. (2009). Proceedings of the American Psychological Association for the legislative year 2008: Minutes of the annual meeting of the Council of Representatives, February 22-24, 2008, Washington, DC, and August 13 and 17, 2008, Boston, MA, and minutes of the February, June, August, and December 2008 meetings of the Board of Directors. *American Psychologist* 64, 372-453. doi:10.1037/a0015932.
- Ardila, R. (2015). History of LGBT issues and psychology in Colombia [Special section on lesbian, gay, bisexual, transgender and Intersex (LGBTI) psychology: International perspectives]. *Psychology of Sexualities Review*, 6(1), 74-80.
- Australian Psychological Society. (2000, June). *APS position statement on the use of psychological practices that attempt to change sexual orientation*. Retrieved from the Australian Psychological Society website: <http://www.psychology.org.au/publications/statements/reparative>
- Australian Psychological Society. (2007). *Code of ethics*. Retrieved from <http://www.psychology.org.au/Assets/Files/APS-Code-of-Ethics.pdf>
- Australian Psychological Society. (2010). *Guidelines for psychological practice with lesbian, gay and bisexual clients*. Retrieved from <https://www.psychology.org.au/Assets/Files/EG-Gay.pdf>
- Australian Psychological Society. (2015, February). *Psychological practices that attempt to change sexual orientation*. Retrieved from the Australian Psychological Society website: <http://www.psychology.org.au/publications/statements/sexualorientation/>
- Borgos A. (2007). The boundaries of identity: Bisexuality in everyday and theoretical contexts. In: Roman Kuhar, Judit Takács (eds.): *Beyond the Pink Curtain. Everyday Life of LGBT People in Eastern Europe*. Peace Institute, Ljubljana, 169-183.
- Borgos A. (2012). Recenzió Joseph H. Nicolosi: *Szégyen és kötődésvesztés. A helyreállító terápia gyakorlata c. könyvről*. *Pszichoterápia*, 21(6), 414-417.
- Borgos, A. (2015). Secret Years: Hungarian Lesbian Herstory, 1950s-2000s. *Aspasia: The International Yearbook of Central, Eastern, and Southeastern European Women's and Gender History*, 9(1), 87-112. doi:10.3167/asp.2015.090106
- Borgos A. (2015). „A státuszom egy átlagember fejében nem is létezik.” A társanyák helyzete magyarországi szivárványcsaládokban. *Imágó Budapest*, 4(2), 1-16. https://www.academia.edu/17580183/_A_st%C3%A1tusom_egy_%C3%A1tlagember_fej%C3%A9ben_nem_is_l%C3%A9tezik_A_t%C3%A1rsany%C3%A1k_helyzete_magyarorsz%C3%A1g_sziv%C3%A1rv%C3%A1nycsal%C3%A1dokban
- British Psychological Society. (2012). *Guidelines and literature review for psychologists working therapeutically with sexual and gender minority clients*. Retrieved from https://www.academia.edu/14427506/Guidelines_and_literature_review_for_psychologists_working_therapeutically_with_sexual_and_gender_minority_clients
- British Psychological Society. (2012, December). Position statement: *Therapies attempting to change sexual orientation*. Retrieved from [https://www.bps.org.uk/sites/bps.org.uk/files/Policy%20-%20Files/BPS%20Positions%20Statement%20on%20Therapies%20Attempting%20to%20Change%20Sexual%20Orientation%20\(2013\).pdf](https://www.bps.org.uk/sites/bps.org.uk/files/Policy%20-%20Files/BPS%20Positions%20Statement%20on%20Therapies%20Attempting%20to%20Change%20Sexual%20Orientation%20(2013).pdf)
- Corrales, J., & Combs, C. (2012, December). The 2012 gay year in review: The top-20 stories from the Americas. *Americas Quarterly*. Retrieved from <http://www.americasquarterly.org/content/2012-gay-year-review-top-20-stories-americas>
- Corrales, J., & Combs, C. (2013). The top 2013 LGBT stories from the Americas. *Huffington Post*. Retrieved from http://www.huffingtonpost.com/javier-corrales/the-top-2013-lgbt-stories_b_4479986.html
- Council of the European Union. (2013, June). *Guidelines to promote and protect the enjoyment of all human rights by lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons*. Retrieved from the Council of the European Union website: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/137584.pdf

- Das Nair, R., & Moreno, A. (2015). Guest editorial: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) psychology: International perspectives (Vol. 1). *Psychology of Sexualities Review*, 6(1), 34-36. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/301803665_Guest_Editorial_Lesbian_Gay_Bisexual_Transgender_and_Intersex_LGBTI_Psychology_International_perspectives_volume_2
- Department of Health. (2006). *Ethical rules of conduct for practitioners registered under the Health Professions Act, 1974*. Retrieved from <http://www.hpcs.co.za/Conduct/Ethics>
- Gender DynamiX. (2011). *Indigenous comments on the standards of care for gender identity disorders (6th version)*. Retrieved from <http://genderdynamix.org.za/wp-content/uploads/2013/05/Indigenous-Comments.pdf>
- Health Service Executive. (2009). *LGBT health: Towards meeting the healthcare needs of lesbian, gay, bisexual and transgender people*. Retrieved from http://www.mhcirl.ie/File/LGBT_SU_Guide_for_staff.pdf
- Horne, S. G., Ovrebo, E., Levitt, H. M., & Franeta, S. (2009). Leaving the herd: The lingering threat of difference for same-sex identities in post-communist Russia. *Sexuality Research and Social Policy*, 6, 108-122. doi:10.1525/srsp.2009.6.2.88
- International Council for Science. (2011, September). *ICSU statute 5 (IUPsyS statutes, article 3)*. Retrieved from the International Council for Science website: <http://www.icsu.org/freedom-responsibility/cfrs/statute-5>
- International Network for Lesbian, Gay and Bisexual Concerns and Transgender Issues in Psychology. (2001). *Sexual orientation and mental health: Toward global perspectives on practice and policy*. Retrieved from <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/international-meeting.pdf>
- Manalastas, E. J., & Torre, B. A. (2016). LGBT psychology in the Philippines. *Psychology of Sexualities Review*, 7(1), 60-72. Retrieved from http://pages.upd.edu.ph/sites/default/files/ejmanalastas/files/manalastas_torre_lgbt_psychology_in_the_philippines_posr_71_0.pdf
- Memorandum of understanding on conversion therapy in the UK. (2015, November). Retrieved from http://www.psychotherapy.org.uk/UKCP_Documents/policy/MoU-conversiontherapy.pdf
- Moreno, A., & Das Nair, R. (2016). Guest editorial: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) psychology: International perspectives (Vol. 2). *Psychology of Sexualities Review*, 7, 1, 11-14.
- Moreno, A., Herazo, E., Oviedo, H., & Campo-Arias, A. (2015). Measuring homonegativity: Psychometric analysis of Herek's Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG) in Colombia, South America. *Journal of Homosexuality*, 62(7), 924-935. doi:10.1080/00918369.2014.1003014
- Nel, J. A. (2014). South African psychology can and should provide leadership in advancing understanding of sexual and gender diversity on the African continent. *South African Journal of Psychology*, 44, 145-148. doi:10.1177/0081246314530834
- NGO joint statement on sexual orientation, gender identity & human rights (United Nations Human Rights Council, 16th session). (2011, March 22). Retrieved from <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/ngo-joint-statement.pdf>
- Organization of American States. (2011, June 7). *Human rights, sexual orientation, and gender identity* (AG/RES. 2653 (XLI-O/11)). Retrieved from the Organization of American States website: <http://xa.yimg.com/kq/groups/2135194/473340491/name/OAS+Re%20solution+Sexual+Orientation+and+Gender+Human+Rights-ENGLISH-JUN+%202011.doc>
- Psychological Association of the Philippines. (2010). Code of ethics for Philippine psychologists. *Philippine Journal of Psychology*, 43, 195-217. Retrieved from <https://pap.ph/file/documents/pap-code-of-ethics-2022.pdf>
- Psychological Association of the Philippines. (2011, October). *Statement of the Psychological Association of the Philippines on non-discrimination based on sexual orientation, gender identity and expression*. Retrieved from the Psychological Association of the Philippines website: <https://ejournals.ph/article.php?id=3955>
- Psychological Association of the Philippines. (2014). Resolution on gender-based violence and violence against women (VAW). *Philippine Journal of Psychology*, 47(2), 153-156. Retrieved from the Psychological Association of the Philippines website: <https://www.pap.ph/pjp?vol=47s>
- Regional Office for the Americas, World Health Organization. (2012, May). *"Cures" for an illness that does not exist*. Washington, DC: Pan American Health Organization.
- Riggs, D. W. (2015, October). *APS at the forefront of ensuring evidence-based practice*. Retrieved from <http://www.psychology.org.au/inpsych/2015/october/riggs/>
- Ritter A. (2010). A homoszexualitás felfogásának változásai a pszichoanalitikus elméletben és terápiában. *Thalassa*, 21(4), 70-84.

- Ritter A. (2014). Melegek. *Ismeretlen ismerősök a 21. században. Pszichológiai tanulmányok*. Budapest: Corvina.
- Ritter A. (2014). A coming out krízis és kezelése. A négy alkalmas családi konzultáció. *Pszichoterápia*, 23(5), 330-338.
- UK Council for Psychotherapy (with the British Psychoanalytic Council, the Royal College of Psychiatrists, the British Association for Counselling and Psychotherapy, the British Psychological Society, The National Counselling Society, Pink Therapy, Stonewall, PACE and Relate). (2014, June). *Conversion therapy: Consensus statement*. Retrieved from the UK Council for Psychotherapy website: http://www.psychotherapy.org.uk/UKCP_Documents/policy/Conversion%20therapy.pdf
- United Nations (Jointly by these UN entities: International Labor Organization; Office of the High Commissioner for Human Rights; UN AIDS Secretariat; UN Children's Fund; UN Development Programme; UN Educational, Scientific and Cultural Organization; UN High Commissioner on Refugees; the UN Office on Drugs and Crime; UN Population Fund; UN Women; World Food Program; & World Health Organization). (2015, September). *Ending violence and discrimination against lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex people*. Retrieved from http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Discrimination/Joint_LGBTI_Statement_ENG.PDF
- United Nations Development Programme. (2013, December). *Discussion paper on transgender health and human rights*. New York: UNDP. Retrieved from <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/HIV-AIDS/Governance%20of%20HIV%20Responses/Trans%20Health%20&%20Human%20Rights.pdf?download>
- United Nations General Assembly. (2011, June 17). *Human rights, sexual orientation and gender identity* (Resolution L.9/Rev.1). Retrieved from the United Nations General Assembly website: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/17/19
- United Nations Human Rights Council. (2013, February 1). *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Méndez (A/HRC/22/53)*. Retrieved from the United Nations Human Rights Council website: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf
- United Nations Human Rights Council. (2014, September 26). *Resolution on sexual orientation and gender identity*. Retrieved from the United Nations Human Rights Council website: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/27/32
- United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (Producer). (2011, May). *High commissioner on homophobia*. Retrieved from the Office of the High Commissioner for Human Rights website: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTVideos.aspx>
- United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. (2011, November). *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*. Retrieved from the Office of the High Commissioner for Human Rights website: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/19session/A.HRC.19.41_English.pdf
- United Nations Office of the High Commissioner on Human Rights. (2012, September). *Born free and equal: Sexual orientation and gender identity in international human rights law*. Retrieved from <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/BornFreeAndEqualLowRes.pdf>
- United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (Producer). (2013, April 15). *Struggle for LGBT rights one of the great, neglected human rights challenges of our time (United Nations Secretary-General Ban Ki-moon)* [Video message presented at the International Conference on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity in Oslo, Norway]. Retrieved from the Office of the High Commissioner for Human Rights website: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTVideos.aspx>
- United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (Producer). (2014, May). *The "T" in LGBT should never be silent (UN High Commissioner for Human Rights Navi Pillay)* [Video message presented at the 5th European Transgender Council in Budapest, Hungary]. Retrieved from the Office of the High Commissioner for Human Rights website: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTVideos.aspx>
- U.S. Department of State. (2011, March 22). *Joint statement on the rights of LGBT persons at the Human Rights Council*. Retrieved from the U.S. Department of State website: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/03/158847.htm>
- Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists (2008). Retrieved from <http://www.iupsys.net/about/governance/universal-declaration-of-ethical-principles-for-psychologists.html>
- Victor, C. J., & Nel, J. A. (2016). Lesbian, gay, and bisexual clients' experience with counselling and psychotherapy in South Africa: Implications for affirmative practice. *South African Journal of Psychology*. doi:10.1177/0081246315620774

Victor, C. J., Nel, J. A., Lynch, I., & Mbatha, K. (2014). The Psychological Society of South Africa sexual and gender diversity position statement: Contributing towards a just society. *South African Journal of Psychology*, 44(3), 292-302. doi:10.1177/0081246314533635

World Psychiatric Association. (2016, March). *Position statement on gender identity and same-sex orientation, attraction, and behaviours*. Retrieved from the World Psychiatric Association website: http://www.wpanet.org/detail.php?section_id=7&-content_id=1807

Yogyakarta principles: *Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*. (2007, March). Retrieved from <http://yogyakartaprinciples.org/principles-en/yp10/>